

Buzás Gergely

**Jelentés a kishánai vár 2010-es
megelőző feltárásának második
üteméről**

2012



MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD



1. A kislánai vár 2010-ben

A kislánai vár 2010-es helyreállítási munkáihoz kapcsolódó megelőző feltárások első ütemét az ELTE Középkori és Korajújkori Régészeti Tanszéke végezte. A feltárások második ütemet a Heves Megyei Múzeumok megbízás-

ból mi vezettük. Az ásatáson munkatársak voltak: Boruzs Katalin, Kocsis Edit, Kováts István, Sarkadi Gergely régészek és Nagy Szabolcs Balázs régésztechnikus.



2. A délnyugati épület pincegádora mellett nyitott 2010/2. szelvény É-i metszete

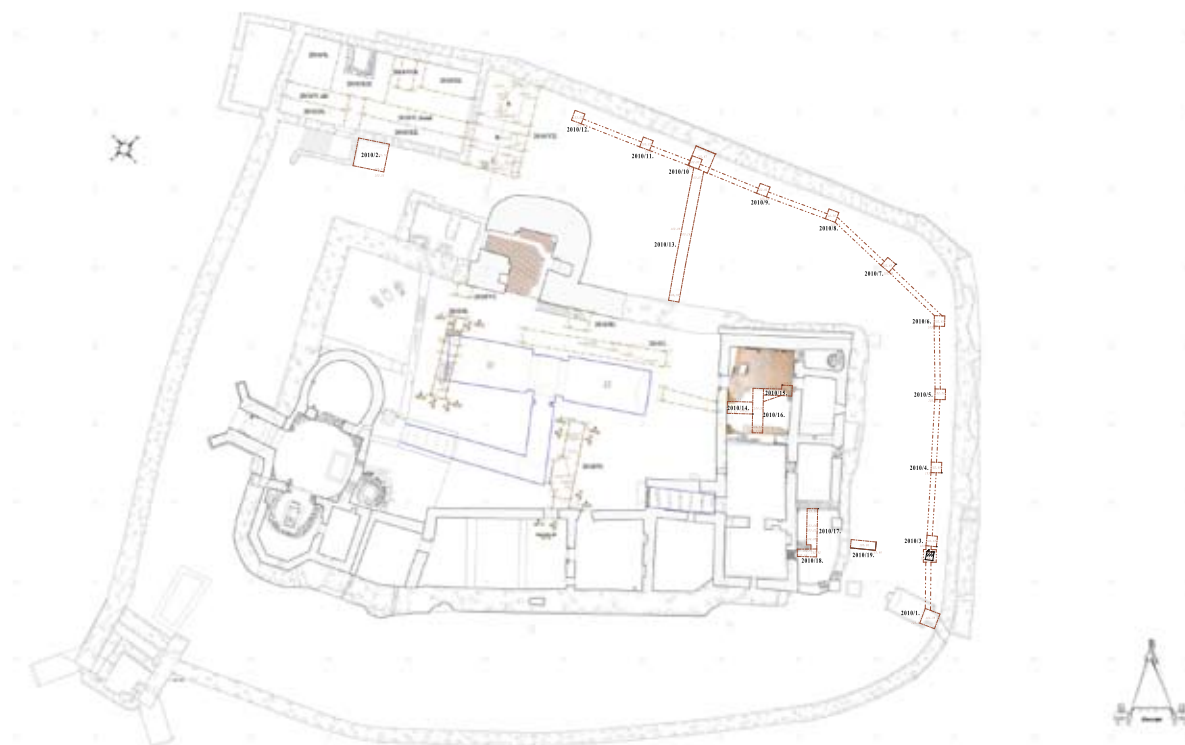
Az északi falszorosban, a várfal alá mélyülő újkori pince felett, a tervezett akna helyén, a külső várfal mellett, 1,5 x 1,5 m-es szondát nyitottunk, amellyel a pinceboltozat tetejéig mélyültünk (2010/1. szonda). A pinceboltozat teteje le volt betonozva, a feltöltés felette modern korinak bizonyult.

A külsővár DNy-i sarkán álló középkori épület keleti pincegádorától É-ra, a az épület homlokzata előtt, a tervezett liftakna helyén 2,7 x 3 m-es szelvényt nyitottunk, amit a bolygatatlan altalajig mélyítettünk. Megfigyeltük, hogy az épület pincefala és a pincegádor egyaránt egy XIII. századi kerámiát tartalmazó sötétbarna agyagos rétegbe és az azt fedő sárga agyagos járósíntbe van beásva. A pincegádor fala ugyanakkor utólag van hozzáépítve a pincefalhoz. Már a pince és a gádor építése után a késő-középkorban további rétegekkel magasították a falszoros járósíntjét.

Ezek szerint a délnyugati épület legkorábban a XIII. vagy a XIV. században épülhetett. Keleti pinceajtóját, illetve az azt védő gádorfalazatot minden bizonnyal már a pince falainak elkészülte után alakították ki.



3. A délnyugati épület keleti falának és a pincegádor északi falának elválása a 2010/2. szelvényben



4. A kiskisnádai vár 2010-es ásatainak alaprajza (Vajda József és Györfly Ilona felmérése)



5. Pillér feltárása az északi falsorosban a 2010/3. szonda mellett

Az északi és a nyugati falsorosban, a tervezett csatorna nyomvonalán, a külső várfaltól 1 m-re, egymástól 6 m-es távolságra, a 2010/1. szondától indulva a DNy-i épületig 10 db. 1 x 1 m-es, 80 cm mély (a tervezett árok mélységének megfelelő) szondát nyitottunk (2010/3-12 szondák), majd e szondák külső széleit gépi munkával összekötve kiástuk a 40 cm széles csatornaárkot. A területen nagyjából egységes rétegződést tártunk fel. 20-30 cm humusz alatt hasonló vastagságú, szemetes betöltés húzódik, döntően XVI. század első felére jellemző leletanyaggal, amibe kevés őskori és több XIII-XV. századi lelet is keveredik. E réteg felszínébe alapozva tártunk fel egy négyzetes alaprajzú, kb. 70 x 80 cm-es, kőből falazott pillért az északi falsoros keleti felében, a 2010/3-as szondától keletre. A pillér nyugati oldalán függőleges fagerenda lenyomat volt megfigyelhető. E réteg alatt a 3. szondában a külső várfal felé lejtő építési habarcsréteg (feltehetően a külső várfal építési rétege) majd a domboldal sötétbarna természetes felszíne következett. A további szondákban, ebben a mélységben lelet nélküli feltöltési réteget tártunk fel.

A feltárt pillértől keleti és nyugati irányban, a csatornaárokban újkori bolygatások mutatkoztak (nyugat felé egy beszakadt újkori pince, kelet felé pedig a ma is meglévő újkori pince pusztította el a középkori rétegeket) így a pilléres építmény folytatását ezekben az irányokban nem találtuk meg. Déli irányba folytattuk a keresést: a pillér vonalában a belső várfal mellett 2,4 m hosszú kutatóárkot (2010/19) nyitottunk, de ott sem akadtunk semmilyen épített szerkezet nyomára: a felső humuszréteg alatt a domboldal eredeti sárga sóderes, dél felé emelkedő felszínét tárhattuk csak fel, amibe a belső várfal alapozása mélyedt.

E szondák eredményeként megállapíthattuk, hogy a külső várfal építését követően, a XVI. század első felében épült a falsorosban egy favázszerkezetes épület, amelynek az egyik sarkát kőpillérral erősítették meg. Az épület kiterjedését és funkcióját nem sikerült meghatároznunk.

A nyugati falsorosban, a belső kaputoronytól É-ra, a külső és a belső várfal között a tervezett csatornaárok nyomvonalán 1 m széles kutatóárkot nyitottunk (2010/13. kutatóárok). A belső várfal mellett egy, már az 1960-as években feltárt malterkeverőt vágunk át. Ez közvetlenül

a jelenlegi felszínen, a belső várfal alapozási szintjén fekszik. Az árkunk D-i metszetszála vágta annak a cölöpnek a gödrét, amely a malterkeverő nyugati deszkafalát tartotta. A malterkeverő alatt húzódó épülettörmelékes, humuszos réteg alól indult a falszoros közepén az a két árok, amelyek egy kétsoros cölöpfalból álló palánk alapozási árkai voltak. A palánk alapárkától keletre egy lapos mélyedést figyeltünk meg, amelyet faszenes, égett paticsdarabokkal színezett betöltés, talán a palánk pusztulási törmelékkel töltött ki. Ez alatt a domb természetes sötétbarna agyagos, lejjebb pedig sárga agyagos rétegsora húzódott.

E rétegsorból azt a következőt vonhattuk le, hogy a belső



6. *A 2010/13. kutatóárok déli metszetszála a nyugati falszorosban, a belső várfal előtti malterkeverő metszetével*



7. *A 2010/13. kutatóárok déli metszetszála a nyugati falszorosban a kettős cölöpsor árkával*



8. A 2010/15-16. kutatóárkok nyugati metszettefala az északi palota DNy-i helyiségében

várfal építését megelőzően épült és pusztult el a kettős cölöpsorból álló palánk.

Az északi palotaszárny DNy-i, téglapadlós termében három, 1 m széles kutatóárkot nyitottunk a hiányzó későközépkori téglapadló helyén, a tervezett elektromos vezetékek nyomvonalain (2010/14, 15, 16.). A téglapadló és fektetőhabarcsa alatt vékony, keményre lejárta földréteg, majd kb. 40 cm vastag laza épülettörmelék-réteg húzódott. Ebből XV. század végére, vagy XVI. század elejére keltezhető zöldmázás, vörös anyagú kályhaszemek és kerámiaedény töredékek kerültek elő. A törmelékréteg alját la-



9. A 2010/16. kutatóárok D-i metszettefala



10. A 2010/16. kutatóárok keleti vége a pince alapozási árkával és az utólag beleásott cölöplyukkal



11. A 2010/17-18. kutatóárkok az északi palota ÉK-i helyiségében a hátsó pincegádor maradványaival

pos falazókövek alkották. A törmelékréteg alatt egy korábbi padló fektetőhabarcsa került elő, amely a déli fal alapozási padkájára futott rá. A fektetőhabarcs és az alatta néhol megfigyelhető szürke agyagos réteg ráfedett a keleti fal (a szomszédos pince) alapozási árkának betöltésére. Ez az alapozási árok az alsó barna agyagos rétegből indul. A korai padlószintet a keleti fal közepén egy nagyméretű laza betöltésű cölöplyuk törte át, amellyel belebontottak a pincefal hátsó síkjába is. A korai padlófektető habarcsan megfigyelhető volt egy hamus réteg a későbbi kandalló helyén, ami azt igazolja, hogy itt már a korábbi padlószinten is kandalló állt.

E kutatóárkok alapján megállapíthattuk, hogy az északi palota délkeleti pincéinek megépítését követően készült a délnyugati helyiség, a jelenleginél 0,5 m-el mélyebb padlóval. Ehhez a padlószinthez igazodva, bár annál egy lépcsőfokkal magasabban alakították ki a vele együtt épült északi középső boltozatos kamra ajtaját. Ebben a periódusban már állt a helyiség DK-is sarkában egy kandalló. A padlószint megemelésére, és az új padlószinthez igazodó udvari bejárati ajtó megnyitására a XVI. század folyamán került sor, egy időben az udvar burkolatának 1522 utáni megemelésével.

Az északi palota ÉK-i helyiségében a középkori szintézása és a pincelejárát melletti pillér és vele egybeépített falcsonk funkciójának tisztázása érdekében két kutatóárkot nyitotunk (2010/17,18.). Kitűnt, hogy a terület nagy részét az 1960-as évek ásatai során megbolygatták, a pinceajtó melletti pillértől Ny-ra azonban bolygatatlan sóderes terméstalajt találtunk, csaknem a mai járószintig. A helyiség Ny-i falának alapozásának alja egy kőszorral a mai járószint alatt jelentkezett, alatta laza köves betöltést figyeltünk meg. A modern bolygatás alatt a homokos-sóderes és agyagos rétegekből álló altalajban ferde és függőleges mélyedéseket (feltehetően karólyukakat) tártunk fel, amelyeknek épülettörmelékes, laza betöltése volt. A pinceajtó melletti pillérhez csatlakozó falcsonk alatt egy nagyméretű, köves betöltésű cölöplyukat találtunk. A pinceajtó melletti pillér és a hozzá csatlakozó, eredetileg kelet felé folytatódó vékony falcsonk alapozásának alja kicsivel magasabban helyezkedik el a pinceajtónál, alattuk a homokos altalaj figyelhető meg.

A kutatásból kiderült, hogy a területen még az északi palotaszárny építése előtt egy cölöp és karószerkezete, faépitmény állt. Ennek a helyére ásták bele a dombba az északi palota magját alkotó kéthelyiséges DK-i pincét és ekkor kellett

belevágni a nyugatról kelet felé lejtő domboldalba a pinceajtót védő gádor pillérét és a pincefallal párhuzamosan kelet felé futó oldalfalát. Később a palota északi traktusának építésekor e domboldalba alapozták bele az új traktus keleti végfalát. Végül a belső várfal építésekor feltehetően az egész területet – nyilván a gádor kivételével – a palota földszinti járószintjének magasságáig feltölthették, de ebből már semmi sem maradt ránk, ugyanis az újkorban a helyiség teljes területén a középkori járószintek alá süllyesztették a talajt.

A váron kívül, a nyugati oldalon régészeti megfigyelést végeztünk a 1,5-2 m mély csatornaárok gépi kiásása során (2010/20. árok). A várfalra merőleges, és a várfallal párhuzamos szakaszon az árok enyhén épülettörmelékes feltöltésben haladt, amelyből kevés állatcsont és középkori kerámia került elő. Feltehetően ez a várárok betöltése. Ahol a csatornaárok átvágta a felszínen is látszó sáncot, ott a láthatóvá vált az árok rézsús külső oldala, amelyet a sárga só-

deres anyagú sánc alkot. A sáncon kívül a vizegyőrs rét talaja barna iszapos talaj, amely alatt 120-150 cm mélységben, a talajvízszint alatt zöld agyagos, homokos réteg húzódik.

Megfigyeléseink szerint a várat a nyugati oldalról széles árok övezte, amelynek alját a csatornaárok nem érte el, így mélységét nem tudtuk megállapítani. Az árok külső oldalát a ma is látható sánc alkotta. A sáncon kívül mocsaras terület helyezkedett el.

2010. 10. 14-én az északi palotaszárny keleti pincéjének ÉNy-i sarkában 70 x 90 cm-es szondát (2010/21. árok). mélyítettünk az épülettörmelékes feltöltés és a pince alapozási mélységének vizsgálatára. A pince eredeti járószintjétől 65 cm-es mélységben értük el a zöld homokos altalajt, amin a pince falai állnak. Az épülettörmelékes – nagyrészt vakolattörmelék-ből álló – feltöltésből kályhaszemek, állatcsontok és kerámia került elő.

Megállapíthattuk, hogy a pince építése során a pincefalakat nem alapozták az eredeti



12. A vártól nyugatra nyitott 2010/22. szelvény faépítmény maradványaival

belső padlószintnél mélyebbre. A XVI. század első felében, minden bizonnyal az épület 1522 utáni átépítése során, az átépítésből származó sittal betöltötték a pince alját, megemelve ezzel a járószintjét. Ebbe a sítbe került bele egy XVI. század elejéről származó kályha törmeléke. A megfigyelésünk egyértelműen cáfolja a vár korábbi ásatójának, Pámer Nórának feltételezését, miszerint a Zsigmond-kori északi palota helyén egy korábbi kőépület létezett volna, ugyanis ennek a hipotézisnek az alapja az általunk is megfigyelt bontási törmelékréteg volt, amit ő a Zsigmond-kori pincefalaknál korábbinak gondolt, most azonban bebizonyosodott, hogy ez a pince építésénél későbbi.

2010. 11. 21-22-én a külső várfaltól ÉNy-ra, a faltól 2 m távolságra 390 x 240 cm-es szelvényt (2010/22.) mélyítették az csapadékvíz rendszer kiépítéséhez. Egy, az észak felé lejtő felszínű altalajba bevágott, nagyméretű, íves oldalú objektum foglalja el a szelvény nagyobb,

északi felét. Ennek padlószintjét dél felé vastagodó, maximum 20 cm vastag hamus réteg borítja. A hamus réteget felbontva megállapíthattuk, hogy csekély leletanyaga nagyrészt állatcsontból, és kevés kerámiából áll: mázatlan és belül zöld mázas edénytöredéket találtunk. A szelvény északi végében a hamus réteget és az objektum alját áttörő, kb. 1 m átmérőjű ovális gödröt tártunk fel. A gödör betöltésében talált leletanyag a hamus réteg anyagához hasonló.

A feltárt objektumot egy feltehetően XVI. századi, lejtős domboldalba mélyített padlójú faszerkezetű építménynek tartjuk, amelyet tűz pusztított el. A gödröt nem sokkal a leégése után áshatták a romjaiba.

Az ásatás során a helyreállítás kivitelezőjével jó együttműködést tudtunk kialakítani, és ennek köszönhetően mód nyílt olyan kérdések megvizsgálására is, amelyek eredményeként a kisházi vár építéstörténetének több homályos pontját sikerült tisztáznunk.